

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

129:4. 2009

MEDDELANDEN

Jan Glete in memoriam

Professor Jan Glete avled i sitt hem i Stockholm den 13 juli 2009. En mer än halv-årslång kamp mot en aggressiv cancer var därmed över. Jan efterlämnar hustrun Sang Kum Yeo och dottern Jihi.

Jan föddes i Västerås den 1 september 1947. Han blev fil. kand. vid Stockholms universitet 1969. Trebetygsuppsatsen hade ämnet "Socialdemokratiska Kvinnoförbundet och Försvaret: från 1930-talets början till andra världskrigets slut". Jan var själv aktiv i den socialdemokratiska rörelsen. Delar av den verksamheten dokumenterade han senare i *Boken om sta'n: SSU i Stockholm 1917–1981* (tillsammans med Gunnar Söderholm, 1981). En bild i boken visar en engagerad Jan i talarstolen, "Gletes favorittillhåll".

Jan disputerade 1975 på avhandlingen *Kreugerkoncernen och Boliden*. Han visade där hur Kreugerkoncernen under 1920-talet finansierat sin expansion med lånat amerikanskt kapital, vilket i sin tur lånades ut till andra stater i utbyte mot tändsticksmonopol.

Tack vare sin dokumenterade vetenskapliga skicklighet kunde Jan försörja sig på externa anslag under hela sin forskarbana efter disputationen. Hans första bok efter avhandlingen blev *Kreugerkoncernen och krisen på svensk aktiemarknad: studier om svenskt och internationellt riskkapital under mellankrigstiden* (1981), en samling studier om Kreugerkoncernen, om svensk aktiemarknad och om de större svenska bank- och industriföretagen. Genom en mycket omfattande källmaterialgenomgång kunde Jan slutgiltigt avslöja den mytomspunne Ivar Kreuger som en simpel, om än ovanligt ambitiös, aktiespekulant.

Därpå vidtog Jans verkligt kreativa period. Samtidigt med att han etablerade sig som ledande expert på svenskt näringsliv under 1800- och 1900-talen forskade han också om den svenska flottans historia från 1500-talet och framåt. Denna forskning sammanföll med hans privata intresse för sjöfart och sjökrigsväsen.

År 1976 hade han publicerat sitt första arbete i ämnet: "Svenska örlogsfartyg, 1521–1560: flottans grundläggning under ett tekniskt brytningsskede", en nära 70-sidig uppsats i *Forum navale*. Denna uppsats följdes snart av en rad föredrag och skrifter. Flottuppyggning och statsformering under tidigmodern tid låg honom närmast hjärtat, men forskningen begränsades inte till detta. Boken *Kustförsvar och teknisk omvandling: teknik, doktriner och organisation inom svenskt kustförsvar 1850–1880* (1985) är ett exempel på såväl ämnesmässig som kronologisk breddning.

Undertiteln på det arbetet antyder också ett annat huvudspår i Jans forskargärning: det teknikhistoriska. Utöver organisationsteori och maritima frågor intres-

serade han sig även för tekniska system och hur de både underlättat och hindrat utveckling. Detta spår följde han i sin såväl sjöfarts- som företagshistoriska forskning, bland annat i en krönika om det dominerande företaget i hans födelsestad: *ASEA under hundra år, 1883–1983: en studie i ett storföretags organisatoriska, tekniska och ekonomiska utveckling* (1983). Dessa undersökningar, som han utförde vid Handelshögskolan i Stockholm, nyttiggjordes även i flera uppföljande böcker och uppsatser.

Betydelsen av ägande och informella nätverk inom svenskt näringsliv var en annan fråga som intresserade Jan, bland annat i böckerna *Ägande och industriell omvandling: ägargrupper, skogsindustri och verkstadsindustri, 1850–1880* (1987, 2 uppl. 1995) och *Nätverk i näringslivet: ägande och industriell omvandling i det mogna industrisamhället, 1920–1990* (1994). Med den senare boken krönte han sin företagshistoriska forskargärning. Den fick stor uppmärksamhet i näringslivspressen och har blivit förebildlig för historiker som sysslar med nätverksanalys.

Anmärkningsvärt är att Jan parallellt med detta arbete även färdigställde det monumentala tvåbandsverket *Navies and nations: warships, navies and state building in Europe and America, 1500–1860, 1–2* (1993), som på 752 sidor sammanfattade två decenniers forskning. Här jämförde han Europas och Amerikas örlogsflottor och visade hur skapandet av komplexa organisationer för sjömilitära uppdrag hade haft avgörande betydelse för staternas politiska utveckling. Arbetet krävde grundlig läsning av sekundärlitteratur, i många fall endast tillgänglig i utländska bibliotek, och därtill omfattande arkivstudier i Stockholm, Köpenhamn, Paris, London, Haag och Leiden med flera platser. Jan betraktades redan som en av de främsta historikerna i Sverige, och med en växande mängd internationella publiceringar kom han också att tillhöra de ledande inom europeisk statsbildningsforskning och maritimhistorisk forskning.

Jan var en remarkabel historiker. Han fannade vitt skilda ämnen och tidsperioder, han var lika empiriskt noggrann som teoretiskt innovativ och han lät olika forskningsfält befrukta varandra på oväntade sätt. I studier av modernt svenskt näringsliv tillämpade han ekonomiska teorier om institutionsbildning, tillväxt och entreprenörskap. När han applicerade samma idéer på de tidigmoderna europeiska furstestaterna blev resultatet banbrytande: framväxten av starka statsorganisationer i Europa i nya tidens början kunde förklaras som en följd av att furstliga entreprenörer i konkurrens med varandra byggde upp komplexa organisationer för att ta in skatter och utöva militärt beskydd. Att människorna efterhand kom att frivilligt överlåta resurser till sådana organisationer var en avgörande förändring, som gav Europas stater stora fördelar i kampen om världsherravälde under 1800- och 1900-talen.

De sista 15 åren kretsade Jans forskning främst kring den tidigmoderna europeiska statsbyggnadsprocessen och flottornas roll i denna. Han ställning som en internationell auktoritet på området befästes, vid sidan av en lång rad uppsatser,

med böckerna *Warfare at sea 1500–1650: maritime conflicts and the transformation of Europe* (1999/2000) och *War and the state in early modern Europe: Spain, the Dutch Republic and Sweden as fiscal-military states, 1500–1600* (2002).

Att sammanfatta Jans forskning på några rader låter sig inte göras. Förteckningen över hans böcker, uppsatser, utredningar, recensioner samt publicerade och opublicerade föredrag upptar över 300 poster. Vid sin död efterlämnade han, vid sidan av flera färdiga uppsatser, ännu ett brett upplagt och mycket omfattande bokmanuskript: "Swedish naval administration 1521–1721: resource flows and organisational capabilities" (utkommer hösten 2009).

Från 1993 ledde Jan det äldrehistoriska doktorandseminariet vid Historiska institutionen, Stockholms universitet. Vi som hade honom som handledare kan vittna om det varma förtroende han visade sina adepter. Våra seminarieinlägg var livliga och yvigt uppslagsrika men inte alltid så informerade. Vid seminariets slut brukade Jan därför lågmält och utan åthävor sammanfatta de viktigaste slutsatserna och klara ut de värsta missförstånden så att det framstod som om vi själva hade levererat svaren. På seminariet var det inte hans uppgift att docera, ansåg han, utan det var doktoranderna som skulle lära sig, och den bästa lärprocessen var förutsättningslös diskussion. När vid ett tillfälle någon beskrev seminarieklimatet som "prestigelöst" blev han märkbart livad: det var just vad han hade eftersträvat!

Prestigelös var Jan till hela sin person. Trots sina oöverträffade kunskaper och stora både nationella och internationella framgångar visade han aldrig några tecken på högfärd. Han delade alltid generöst med sig av sitt vetande och var livligt engagerad i särskilt doktorandernas forskning – även dem han inte hade professionellt ansvar för. På konferenser såg man honom på de mest varierande sessioner. Han gillade att hålla sig informerad även om sådant som låg långt bortom hans egna fält. Gärna dök han upp då doktorander presenterade sin forskning – inte bara av nyfikenhet utan också för att stödja och uppmuntra unga och oerfarna historiker.

Till det yttre skilde sig Jan från mängden. Klädstil och frisyr behöll han oförändrade i decennier – till dess att den åter framstod som modern. Han var aldrig den som trängde sig på. För dem som inte kände honom kunde han verka tillbakadragen, nästan blyg. Vi som kände honom minns i stället hans svårkontrollerade passion för historia, hans övervägda åsikter om det mesta och hans stora vilja att delge sina kunskaper. Vi minns också hans varma hjärta. Jan var alltid den förste att visa deltagande eller gratulera när någon i omgivningen upplevde privata bekymmer och glädjeämnen. Han lämnar ett stort tomrum efter sig.

Jonas Nordin